

Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ
Б. Н. ЕЛЬЦИН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ-РОССИЯ СЛАВЯН
УНИВЕРСИТЕТИ

Д 08.20.622 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК: 336.1(575.2) (043.3)

Имангазиева Оксана Узаковна

**Кыргыз Республикасында бюджеттик процессти реформалоонун
шартында мамлекеттик финансылык контролдун проблемалары**

08.00.10 – финансы, акча жүгүртүү жана насыя

Экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу
үчүн жазылган диссертациянын авторефераты

Бишкек – 2022

Иш Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин финансы кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: **Саякбаева Айганыш Апышевна,**
экономика илимдеринин доктору, профессор, Ж.
Баласагын атындагы Кыргыз улуттук
университетинин финансы кафедрасынын
башчысы

**Официалдуу
оппоненттер:** **Тюлюндиева Назира Манатовна,**
экономика илимдеринин доктору, у.и.к., билим
берүүнү өнүктүрүү ассоциациясы башкаруу
мүчөсү

Джапарова Нургуль Сулаймановна,
экономика илимдеринин кандидаты, Академия
туризманын туризм кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү мекеме: М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык
университети, финансы жана финансылык
технологиялар кафедрасы (720033, Кыргыз
Республикасы, Бишкек шаары, Тоголок Молдо
көчөсү, 58)

Коргоо 2022-жылдын 29 сентябрында саат 14.00дө Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин алдындагы экономика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д. 08.20.622 диссертациялык кеңештин жыйынында 720033, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Фрунзе көч. 547 дареги өтөт.

Диссертацияны коргоону онлайн көрсөтүүнүн жеке коду:
<https://vc.vak.kg/b/d08-vqw-pjg-qie>.

Диссертация менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин (720033, Бишкек ш., Жибек Жолу пр. 394) жана Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киев көч. 44) китепканаларынан, ошондой эле ДК <https://dissovetecon.knu.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2022-жылдын 26 августында таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
экономика илимдеринин доктору,
доцент**

Есеналиева Б. Б.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Рыноктук экономиканын калыптануу шарттарында бюджеттик процесске финансылык контролдун ролу финансылык мамилелердин бүтүндөй системасын мамлекеттик башкаруунун натыйжалуулугун системалуу түрдө жогорулатуу зарылчылыгы менен алдын ала аныкталат. Ал каржылык мыйзамдардын сакталышын, мамлекеттик, муниципалдык бюджеттик, бюджеттен тышкаркы ресурстарды түзүү, пайдалануу процессин контролдоону камтыйт, финансылык операциялардын экономикалык натыйжалуулугун, мамлекеттик чыгымдардын максаттуу мүнөзүн баалайт.

Ошого жараша финансылык контролго, анын иштөө механизмдерине, инструменттерине, уюштуруу-методикалык, маалыматтык базасына, контролдоо субъекттеринин өз ара аракеттенүүсүнүн мүнөзүнө талаптар жогорулап жатат. Өзүнүн мазмуну боюнча жалпысынан бюджеттик процесске мамлекеттик финансылык контроль мамлекеттик финансыны башкаруунун бардык деңгээлдеринде натыйжалуу жана эффективдүү бюджетти түзүүнүн жалпы потенциалын толук ишке ашырууга көмөк көрсөтөт.

Республикада мамлекеттик финансылык контроль системасынын ишинин эффективдүүлүгү чечилбеген проблемалардан улам жетишсиз экендигин практика көрсөтүп олтурат. Кыргыз Республикасы (КР) Лима декларациясынын негизги жоболорун жетектөө үчүн кабыл алган, бирок анын бардык жоболору ишке ашырылган эмес, финансылык контролдоо жана аудиттин ченемдик укуктук базасы жеткилең эмес, методологиясы жана программалык-максаттуу бюджеттештирүүнүн элементтерин киргизүү механизмдери иштелип чыккан эмес, бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугуна аудитти контролдоо механизмдери пайдаланылбайт. Бюджеттик каражаттарды пайдалануучулардын арасында уурдоо, ыйгарып алуу жолу менен коррупциялык схемалар кеңири жайылган, ыйгарым укуктуу контролдоо органдарынын текшерүү иштерин уюштуруу процессинде кемчиликтер бар. Финансылык контролдун табиятын теориялык жактан түшүнүүнүн айрым аспектилери, ошондой эле аудитти жана контролдоо жол-жоболорун өркүндөтүүнүн практикалык маселелери изилденген эмес.

Диссертациянын темасынын билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүүчү артыкчылыктуу багыттар, ири программалар (долбоорлор), фундаменталдык изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иштин темасы Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга карата өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясын, 2017-2025-жылдарга мамлекеттик финансыны башкаруу стратегиясын, Ж. Баласагын атындагы КУУнун экономика факультетинин финансы кафедрасынын «Кыргыз Республикасынын финансы системасын модернизациялоо» илимий темасынын бөлүгү болуп эсептелет.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациялык иштин максаты бюджеттик процессти реформалоо контекстинде мамлекеттик финансылык контролдун теориялык жана практикалык аспектилерин изилдөө жана республикада аны өркүндөтүү сунуштарды негиздөө болуп саналат.

Диссертацияда изилдөөнүн логикасына жана структурасына туура келген төмөнкү милдеттерди чечүү аркылуу максатка жетишилди:

- мамлекеттик башкаруунун функциясы катары мамлекеттик финансылык көзөмөлдүн социалдык-экономикалык мазмунун, мүнөздөмөлөрүн аныктоо;

- мамлекеттик финансылык контролду уюштуруунун чет өлкөлүк тажрыйбасын, аларды жөнгө салуу практикасын үйрөнүү, жалпылаштыруу, республикада аларды бюджеттик процеске ыңгайлаштыруу мүмкүнчүлүгүн табуу;

- мамлекеттик финансылык контролдун жана башкаруунун объектиси катары Кыргыз Республикасынын финансы-бюджет системасынын эволюциялык калыптанышынын уюштуруу-укуктук жана укуктук негиздерин изилдөө;

- программалык максаттуу жана натыйжалуу бюджеттештирүүнү киргизүү позициясынан аны өнүктүрүү контекстинде Кыргыз Республикасында мамлекеттик финансылык контролдун иштешинин абалы диагностикалоо жүргүздү, ошондой эле көп фактордуу корреляциялык-регрессиондук талдоосу жүргүзүлдү;

- бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы каражаттарды сарп кылуунун натыйжалуулугун камсыз кылуунун негизги инструменттери катары мамлекеттик финансылык контролду жана аудитти өнүктүрүүнүн концептуалдык багыттарын аныктоо;

- мамлекеттик финансылык контролду негизги аспект катары бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугун текшерүү механизмдерин өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы. Диссертацияда мамлекеттик финансылык контролдун теориялык жана практикалык негиздери аныкталып, анын негизинде төмөнкү илимий натыйжалар чыгарылды:

1. учурдагы көз караштарды талдоонун натыйжалары боюнча «мамлекеттик финансылык контроль» категориясынын мазмунуна автордук аныктама берилип, максаттуу багытты, натыйжалуулукту камсыз кылуу үчүн түзүлгөн социалдык-экономикалык мамилелердин системасы катары берилген финансылык жана материалдык ресурстарды пайдалануу акыркы натыйжага багытталууга тийиш;

2. финансы системасынын калыптануу жана өнүгүшүн талдоонун натыйжалары боюнча рыноктук экономикалык мамилелердин калыптануу шарттарында мамлекеттик башкаруунун жана контролдун объекттери негизи катары бюджеттик процесстин негизги тенденциялары аныкталган;

3. Кыргыз Республикасында финансылык-бюджеттик системаны түзүүнүн контекстинде мамлекеттик финансылык контролдун өнүгүү абалына баа берүүнүн негизинде бюджеттик процессти уюштуруунун орун алган көйгөйлөрү аныкталат жана республикалык бюджеттин автордук божомолун 2030-жылга чейинки мезгилге кирешелер берилген;

4. программалык максаттуу бюджеттештирүүнүн принциптерин жигердүү ишке ашыруунун зарылчылыгы, республикалык бюджеттин кирешелери менен чыгашаларынын ортосундагы өз ара байланыш жана анын бюджеттик процеске таасиринин даражасы, бюджетти жана бюджеттен тышкаркы ресурстарды сарп кылуунун натыйжалуулугун камсыз кылуунун негиздери такталды;

5. мамлекеттик, муниципалдык финансылык ресурстардын пайдаланылышына контролдук кылуунун заманбап талаптары мамлекеттик финансылык контроль органдарынын иш-аракеттерин так координациялоону камсыз кылуу менен ырастала;

6. мамлекеттик финансылык контроль системасын өнүктүрүүнүн багыты катары бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы чыгашалардын натыйжалуулугун жана натыйжалуулугун текшерүү механизмдерин өркүндөтүү боюнча чаралар сунушталууда.

Диссертациялык изилдөөдөн алынган натыйжалардын практикалык мааниси болуп изилдөөнүн жоболорун жана корутундуларын ыйгарым укуктуу финансылык контролдоо органдарынын практикасында колдонуу, ченемдик укуктук актыларга өзгөртүүлөрдү негиздөө мүмкүнчүлүгүнөн турат. Диссертациянын негизги жоболорун ЖОЖдордун окуу процессинде «Финансы», «Мамлекеттик финансылык контроль», «Мамлекеттик жана муниципалдык финансы», «Кыргыз Республикасынын бюджет системасы» сабактарын өткөрүүдө пайдаланса болот.

Алынган натыйжалардын экономикалык мааниси. Финансылык контроль аркылуу мамлекеттик бюджеттик ресурстарды башкаруу процессинде диссертацияда баяндалган теориялык жана методологиялык жоболор, корутундулар жана практикалык сунуштар бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугун камсыз кылуунун куралы болуп, бюджеттик системаны өркүндөтүү багыттарын иштеп чыгууда, бухгалтердик эсеп жана финансылык отчет түзүү процессинде колдонууга болот.

Диссертацияда коргоого коюлуучу негизги жоболор:

- программалык максаттуу бюджеттештирүүнүн шартында финансылык ресурстарды мамлекеттик башкаруу чөйрөсү катары финансылык контроль системасынын теориялык жана практикалык проблемаларынын комплекси;

- ыңгайлаштыруу максатында мамлекеттик финансылык контролдун чет өлкөлүк системаларынын түзүлүшүн, иштешинин мүнөзүн изилдөө жана талдоо, аларды ата мекендик практикада колдонуу мүмкүнчүлүгү;

- Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик финансылык контроль институтунун иштешинин уюштуруучулук, ченемдик-укуктук базасынын

абалын диагностикалоо, орун алган көйгөйлөрдү аныктоо, аларды чечүүнүн жолдору;

- мамлекеттин бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы ресурстарын негизги пайдалануу учурлардын бири катары жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасында мамлекеттик финансылык контролдун ролун күчөтүү жана өркүндөтүү зарыл;

- финансылык ресурстарды пайдалануунун натыйжалуулугун камсыз кылууга багытталган программалык-максаттуу бюджеттештирүүнүн принциптеринин мазмуну, мааниси, ишке ашырылышынын абалын ачуу, аларды республикалык бюджеттин кирешелердин жана чыгашалардын көп фактордуу корреляциялык-регрессиондук талдоосу жүргүзү;

- бюджеттик процессти реформалоонун шартында мамлекеттик финансылык контроль механизмдерин өркүндөтүүнүн маанилүү багыты катары бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугун текшерүүнүн ролу;

- 2030-жылга чейинки мезгилге Кыргыз Республикасынын республикалык бюджетинин кирешелеринин автордук божомолун берилген.

Издөнүүчүнүн жеке салымы болуп финансылык саясаттын жана мамлекеттин башкаруунун маанилүү багыты катары финансылык контролдун мазмунун теориялык жана практикалык жактан изилдөө, программалык-максаттуу бюджеттештирүүнүн элементтерин киргизүү, бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугун потенциалын финансылык контролдоо практикасында жогорлатуу боюнча сунуштар изденүүчү тарабынан жекече аткарылды.

Диссертациянын натыйжаларын апробациялоо. Изилдөөнүн негизги жоболору жана корутундулары эл аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда баяндалып жана талкууланган: Ж. Баласагын атындагы КУУнун 80 жылдыгына карата (Бишкек ш., 2012-ж.), «Проблемы современной экономики: глобальный национальный и региональный контекст» экономика илимдеринин доктору, профессор А. А. Саякбаеванын 60 жылдыгына арналган (Бишкек ш., 2012-ж.), «Проблемы и перспективы экономического развития Кыргызской Республики в современных условиях» экономика илимдеринин доктору, профессор А. С. Сарыбаевдин 65 жылдыгына арналган (Бишкек ш., 2013-ж.), ж.б.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыялоолордо толук чагылышы. Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча 12 илимий макала, анын ичинде, 9 макала ИЦРИ базасы менен индекстелген басылмаларда жарык көргөн.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык иш кыскартуулардын жана шарттуу белгилердин тизмегинен, киришүү сөздөн, үч бөлүмдөн, корутундудан, практикалык сунуштамалардан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат. Диссертация 179 бетте баяндалган 15 таблица, 17 сүрөт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө диссертациянын темасынын актуалдуулугу негизделип, анын максаты жана милдеттери, алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы, практикалык жана экономикалык мааниси, коргоого сунушталган негизги жоболор диссертациянын жыйынтыктарын апробациялоо маселелери каралган.

«Финансылык контролдун теориялык негиздери мамлекеттик башкаруунун формасы катары» деп аталган биринчи бөлүмүндө финансылык контролдун социалдык-экономикалык мазмунунун теориялык аспектилерин, анын коомдун финансылык-экономикалык процесстерин жөнгө салуудагы ролу, финансылык контролду уюштуруунун чет өлкөлүк тажрыйбасы изилденген.

Азыркы этапта мамлекеттик финансыны башкарууда мамлекеттик контролдун орду жана ролу финансынын функционалдык өзгөчөлүктөрү жана аларда контролдук функциянын объективдүү болушу менен аныкталат. Анын негизги максаты - акча жана финансылык ресурстарды пайдалануу жаатындагы башкаруу чечимдеринин натыйжалуулугун, аларды ишке ашыруунун даражасын аныктоо, четтөөлөрдү аныктоо жана аларды четтетүү боюнча чараларды көрүү.

Республикада мамлекеттик финансыны башкаруу системасы түзүмдүк өзгөрүүлөрдүн борборунда турат жана «чыгашаларды башкаруу» парадигмасынан «натыйжаларды башкарууга» өтүү байкалууда. Бул милдеттин артыкчылыктруулугу Кыргыз Республикасын финансы секторунун 2017-2025-жылга чейин өнүктүрүү программасында көрсөтүлгөн. Анда натыйжалуулукка негизделген бюджетти пайдалануу боюнча чечимдерди кабыл алууда натыйжалуулуктун финансылык эмес индикаторлорун колдонуу менен, стратегиялык максаттарга жетишүү керектиги көрсөтүлгөн *[Программа развития Кыргызской Республики до 2026 года. [Электрондук ресурс] - Бишкек, 2021. – 27-б.]*.

Мамлекеттик каржылык көзөмөлдү уюштурууга байланышкан теориялык жана практикалык проблемаларды, анын финансы системасында иштөөсүнүн мүнөзүн жана өзгөчөлүктөрүн биздин республиканын окумуштуулары К. Д. Биримкулова, А. А. Бексултанов, О. К. Караталов изилдешкен. Бюджеттик процесстин финансылык көзөмөлүнүн кээ бир аспектилерин, ошондой эле аны уюштуруунун ар кандай чөйрөлөрдөгү көрүнүштөрүнүн өзгөчөлүктөрү, аудитти жана бухгалтердик эсепти ишке ашыруу М. Исраилов, А. С. Сарыбаев, А. А. Саякбаева, И. И. Исаков, Э. У. Кулова, А. Б. Ботобеков жана башкалар илимий изилдөөлөрүндө чагылдырылган.

Финансылык контролдун мазмунун кароого ата мекендик жана чет өлкөлүк окумуштуулардын көз караштарын жалпылоо менен, анын көрүнүшүнүн эң олуттуу мүнөздөмөлөрү болуп мыйзамдуулукту, эффективдүүлүктү, мамлекеттик бюджеттик, бюджеттен тышкаркы

финансылык ресурстарды пайдалануунун натыйжалуулугу жана ачыктыгы айкындалат. Мамлекеттик финансы саясатынын багыты катары Эсеп палатасы (ЭП) тарабынан жүзөгө ашырылуучу финансылык контроль жана аудит мамлекеттин финансылык коопсуздугун камсыз кылууга багытталган чарбакер субъекттердин, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын финансылык жана экономикалык коопсуздугун камсыз кылуу.

Кыргызстанда финансылык контролдун мааниси каржы-экономикалык чөйрөнүн өнүгүшүнө, салык системасына жана салыктарды жыйноо жана тескөө механизмдерине контролдук кылуу менен тынымсыз өсүп жатат. Өз кезегинде салык системасын өнүктүрүү жана өркүндөтүү мамлекеттик бюджетке салык төлөмдөрүнүн толук жана өз убагында түшүшүнө контролдун эффективдүү системасын түзмөйүнчө мүмкүн эмес. Бюджетти бөлүштүрүү системасы да татаалдашып баратат, бул дагы бюджеттик ресурстарды бөлүштүрүүгө жана пайдаланууга мониторинг жүргүзүүнүн тиешелүү механизмдерин түзүүнү талап кылат. Мамлекеттин финансылык контроль системасындагы мамилелердин бүткүл комплексинин түпкү мааниси дал мына ушунда, өлкөнүн тиешелуу финансы органдарынын жөнгө салуучу ролун камсыз кылат. Дүйнөлүк тажрыйба, республиканын эгемендүүлүк жылдары ошол объективдүү процесстин чындыгын «рыноктук мамилелер толук мааниде өзүн-өзү уюштурууга жөндөмдүү эместигин, алардын өнүгүшүн контролдоо механизмдери менен камсыз кылуу зарыл экендигин, өз алдынча башкаруунун рынок социалдык-экономикалык прогрессти автоматтык түрдө камсыз кылууга жөндөмсүз».

Кеңири жана эң жалпыланган мааниде финансылык контроль мамлекеттин натыйжалуу иштеп жаткан бюджеттик системасын калыптандыруу үчүн мамлекеттик башкаруу тутумунун жетектөөчү звеносу болуп саналган, мамлекеттин каржы саясатын ишке ашырууга багытталган, коомдун туруктуу финансылык жана бюджеттик чөйрөсү. Албетте, мамлекеттик башкаруу системасында финансылык контролду ишке ашыруу калыптанып калган социалдык-экономикалык шарттарга адекваттуу шарттарга негизделиши керек. Ошентип, бул мүнөздөмөлөр мамлекеттик башкаруунун маанилүү функциясы катары бүтүндөй финансылык контролдун мазмунуна карата автордун көз карашын тактоого жана толуктоого мүмкүндүк берди, ал финансылык мамилелерди уюштуруу системасынын максаттарына жана милдеттерине ылайыктуулугун баалоодон турат өлкөнүн финансылык-экономикалык коопсуздугун камсыз кылуу үчүн мамлекеттин финансылык саясаты. Демек, каржылык контроль изилденүүчү илимий иште өзүнүн бардык түзүүчү атрибуттары менен мамлекеттин бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы каражаттарынын пайдаланылышына мамлекеттик бийлик органдарынын контролдук функциясын ишке ашыруу процессинде татаал финансылык-чарбалык мамилелердин алып жүрүүчүсү катары мүнөздөлөт.

Кыргыз Республикасынын «Эсеп палатасы жөнүндө» Мыйзамына (2004-ж.) ылайык республикалык жана жергиликтүү бюджеттердин,

Социалдык фонддун, Өкмөткө караштуу Милдеттүү медициналык камсыздандыруу фондунун каражаттары финансылык контролдун негизги объекти болуп саналат. Кыргыз Республикасынын, ошондой эле социалдык-экономикалык коомдун милдеттерин чечүү үчүн түзүлгөн атайын фонддор.

Тиешелүү органдар тарабынан колдонулган финансылык контроль жана анын ыкмалары жалпы экономикалык натыйжалуулукту, бухгалтердик эсепти, отчеттуулукту, пландоону жана башка маалыматтарды пайдалануу менен финансылык операцияларды жүргүзүүнүн максатка ылайыктуулугун аныктоо максатында жүзөгө ашырылат. контролдоо. Мисалы, белгилүү бир уюмдун финансылык контролдоо ыкмалары иш чөйрөсүнүн өзгөчөлүктөрүн, бухгалтердик эсептин маалыматтарын, статистикалык маалыматтарды милдеттүү түрдө пайдаланууну, документтик текшерүүнүн негизинде финансылык-экономикалык талдоону эске алуу менен жүзөгө ашырылат. Андан кийин аудитор тарабынан иш жүзүндөгү контроль жүргүзүлөт, ал кассадагы акчанын суммасын, ишкананын, уюмдун балансында турган негизги жана жүгүртүү каражаттарынын, материалдык баалуулуктардын, мүлктүн, даяр продукциянын болушун текшерүүдөн турат. Мамлекеттик финансылык контролдун негизги түрү бюджеттик көзөмөл болгондуктан, ал бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы финансылык каражаттарды түзүү, пайдалануу жана чыгымдоо процессинде иш-аракеттердин жана чечимдердин мыйзамдуулугун, максатка ылайыктуулугун, натыйжалуулугун жана натыйжалуулугун белгилөө боюнча чаралардын жыйындысы катары каралат жана түшүнүлөт.

“Кыргыз Республикасында финансылык контролду уюштуруунун абалынын диагностикасы” деп аталган экинчи бөлүмдө мамлекеттик финансылык контролдун жана башкаруунун негизги объектиси катары финансылык системанын эволюциялык калыптанышынын уюштуруучулук-уюктук негиздерин талдоо жана баалоо, программалык-максаттуу башкарууга өтүү шартында бюджеттик процессти башкаруу системасын уюштуруунун өзгөчөлүктөрү, бюджетти түзүү, ошондой эле бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугунун аудитин ишке ашыруу механизмдери каралган.

Изилдөөнүн объектиси болуп Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бюджетинин системасы жана бюджеттик процессине финансылык контроль саналат.

Изилдөөнүн предмети болуп бюджеттик процесстин программалык максаттуу бюджеттештирүүнүн принциптерине өтүү шартында мамлекеттик финансылык контролду ишке ашыруудагы экономикалык жана финансылык мамилелер, бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугуна аудитти уюштуруу болуп саналат.

Изилдөөнүн методдору жана материалдары. Иште анализ жана синтез, топтоо, системалык жана ситуациялык ыкмалар, статистикалык көрсөткүчтөрдүн динамикасын салыштыруу, графикалык жана таблицалык

катарларды куруу, корреляциялык-регрессиялык метод сыяктуу илимий жана атайын методдор колдонулат.

Изилдөөнүн материалдары диссертациянын темасынын көйгөйлөрү боюнча атайын экономикалык жана финансылык адабияттар, электрондук ресурстар, Улуттук статистикалык комитеттин жана Кыргыз Республикасынын Эсеп палатасынын маалымат базалары болду.

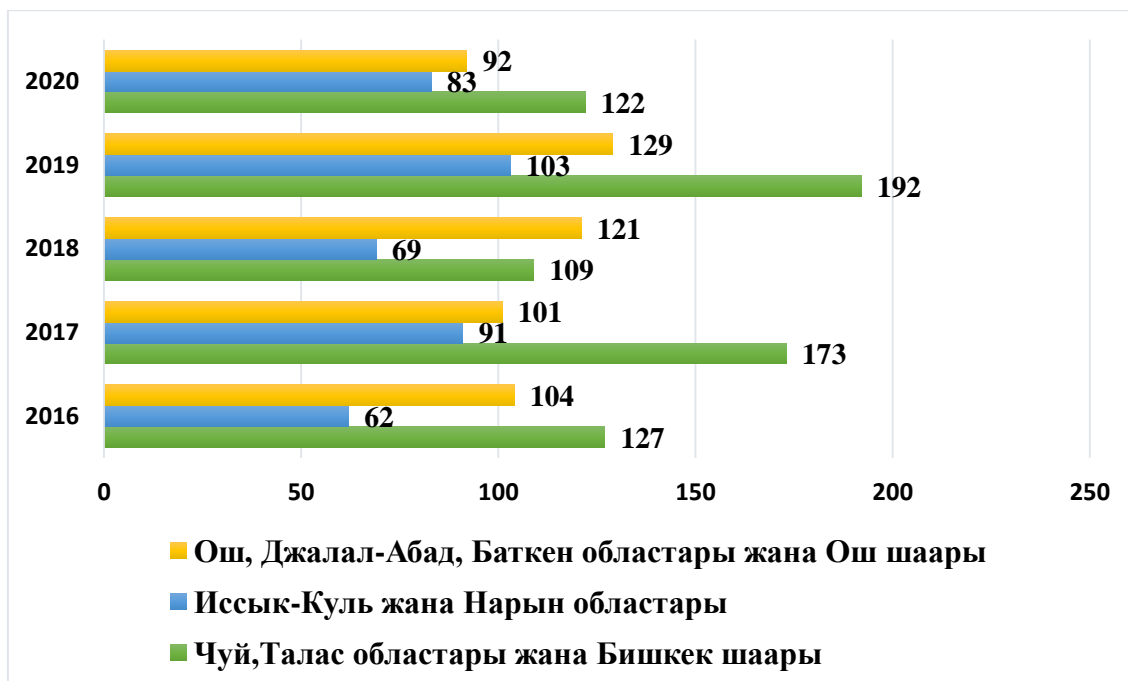
Кыргыз Республикасынын Эсеп палатасы финансылык контролдун негизги органы катары мамлекеттик мекемелердин, уюмдардын жана ишканалардын, ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын финансылык ишине аудитти жүзөгө ашырат, борбордук аппараттан жана үч бирдиктүү аймактык бөлүмдөн турат. Эсеп палатасынын аудитордук ишмердүүлүгүнө мүнөздөмө берүү үчүн төмөндөгү маалыматтарды келтиребиз [<https://www.esep.kg>] (2.1-сүрөттү караңыз).

2.1- сүрөт 2016-2020-жылдары КРнын Эсеп палатасы тарабынан жүргүзүлгөн аудиттердин жалпы саны объекттердин жалпыланган түрлөрү боюнча, шт.

Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [<https://www.esep.kg>]

Бюджеттик кодекстин 124-беренесине ылайык, Эсеп палатасы тарабынан жергиликтүү бюджеттердин аткарылышынын жана чыгымдалышынын контроль эки жылда бир жолудан кем эмес жүргүзүлөт, бул төмөнкү таблицадагы маалыматтар менен тастыкталат [<https://www.esep.kg>] (2.2. - сүрөттү караңыз).

2.2 - сүрөт 2016-2020-жылдарга КРнын Эсеп палатасынын аймактык бөлүмдөрү тарабынан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан бюджеттик каражаттарды пайдалануу боюнча жүргүзүлгөн аудиттердин саны

Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [<https://www.esep.kg>]

Жогорудагы маалыматтардан көрүнүп тургандай, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары да финансылык ресурстардын пайдаланылышына жетиштүү көзөмөл жүргүзүшөт.

Түзүлгөн укуктук-ченемдик жагдайга ылайык, бюджеттик процесс – бул мамлекеттик бюджеттин кирешелеринин жана чыгашаларынын бирдиктүүлүгү жана өлкөнүн социалдык-экономикалык милдеттери, өзгөчө программалык-максаттуу бюджеттештирүүнүн алкагында, анын көлөмүнө жана масштабына көз каранды [<http://www.minfin.kg>] (2.3. сүрөттү караңыз).

2.3 – сүрөт 2016-2020-жылдарга КРнын республикалык бюджетинин кирешелеринин негиги жалпыланган булактарынын түзүмү

Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [http://www.minfin.kg]

Жогорудагы сүрөттөгү маалыматтар көрсөткөндөй, акыркы 5 жылда республикалык бюджетке салыктык жана салыктык эмес кирешелер (мамлекеттик инвестициялык гранттарды эсепке албаганда) тынымсыз өсүүдө жана бул салыктын кошумча нарк салыгы, киреше салыгы сыяктуу негизги түрлөрүнө тиешелүү, дүң киреше салыгы «Кумтөр», киреше салыгы ж.б.

Мамлекеттик финансылык контролдун негизги объектиси болгон республикалык бюджеттин чыгаша бөлүгүнүн аны пайдалануучулар тарабынан түздөн-түз пайдалануунун натыйжалуулугунун даражасын аныктоочу көз карандылыгын аныктоо максатында анын киреше бөлүгү менен корреляциялык-регрессиондук талдоо жүргүзөбүз.

Бир катар макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн ичинен фактордук белги катары кызмат кылган эң маанилүүлөрү тандалды: X1 - иш менен камсыз болгон калк, миң адам; X2 - өнөр жай продукциясын өндүрүшүнүн көлөмү, млн сом; X3 - Айыл чарба, аңчылык жана токой чарба продукциясынын дүң продукциясы, млн сом; X4 - Чакан жана орто бизнестин дүң кошумча наркынын көлөмү, млн сом; X5 - дүң жана чекене соода жүгүртүү, автомобилдерди жана мотоциклдерди оңдоо, млн сом; X6 — Транспорттун бардык түрлөрүнүн жүк обороту, млн тонна-километр; X7 - чет өлкөлүк инвестициялардын агымы, миң АКШ доллары; X8 - Негизги капиталга инвестициялар, млн сом; X9 - Калкты микрокредиттөө, миң сом;

X10 - Коммерциялык банктардан алынган кредиттердин көлөмү (бир мезгилдин акырына карата), миң сом.

Тандалган мүнөздөмөлөрдүн негизги катарларынын корреляциялык анализинин мөөнөттөрү 2008-жылдан 2021-жылга чейин алынган, айрым көрсөткүчтөр 2020-жылга чейинки статистикалык көрсөткүчтөр болгон, бул КР Улутстаткомунун статистикалык маалыматтары менен түшүндүрүлөт.

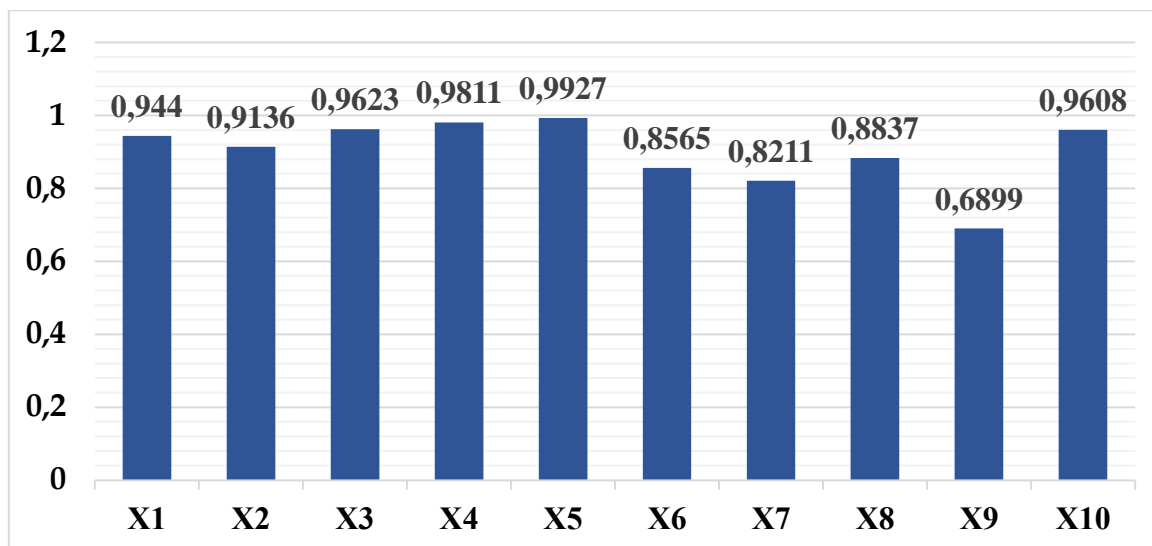
Алынган натыйжаларды талдоо жогорку корреляциялык коэффициенттерди натыйжалуу жана эффективдүү өзгөчөлүк менен фактордук белгилердин ортосундагы тыгыз байланышты көрсөттү:

2.1 - таблица - Республикалык бюджеттин кирешелеринин жана макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн өз ара байланыш коэффициенттеринин матрицасы

	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
Y	1										
X1	0,9440	1									
X2	0,9136	0,9264	1								
X3	0,9632	0,9387	0,9046	1							
X4	0,9811	0,9479	0,9013	0,9213	1						
X5	0,9927	0,9482	0,8816	0,9410	0,9950	1					
X6	0,8565	0,7976	0,5297	0,7364	0,9099	0,9144	1				
X7	0,8211	0,8563	0,7939	0,7522	0,8966	0,8832	0,8191	1			
X8	0,8837	0,9006	0,5976	0,7503	0,9599	0,9774	0,9263	0,8078	1		
X9	0,6899	0,5770	0,5246	0,7684	0,5387	0,5270	0,5679	0,6556	0,4438	1	
X10	0,9608	0,9573	0,9625	0,9373	0,9686	0,9668	0,7888	0,8742	0,8448	0,6659	1

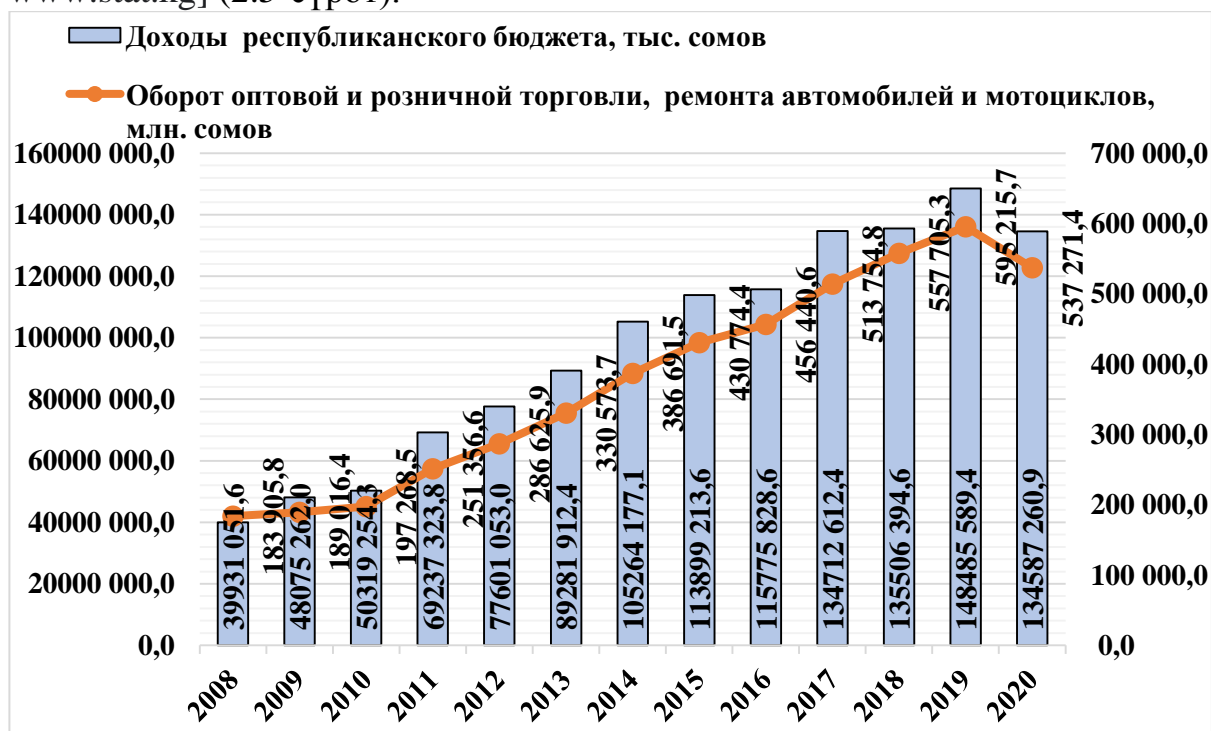
Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [http://www.stat.kg]

Республикалык бюджеттин кирешелеринин корреляция коэффициенттерин жана бир катар макроэкономикалык көрсөткүчтөрдү визуалдык графикалык көрсөтүү үчүн аларды 2.4-сүрөттө чагылдырабыз.

2.4 – сүрөт Республикалык бюджеттин кирешелеринин жана макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн өз ара байланыш коэффициенттери
Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [http://www.stat.kg]

Республикалык бюджеттин кирешелеринин динамикасы жана дүң жана чекене соода жүгүртүү, автомобилдерди жана мотоциклдерди ондоо алардын тыгыз көз карандылыгын көрсөтүп турат. Мында 2008-2020-жылдарга республикалык бюджеттин кирешелери 3,4 эсеге көбөйүп, 2020-жылы 134 587 260,9 миң сомду түзгөн. Ал эми дүң жана чекене сооданын, автомобилдерди жана мотоциклдерди ондоонун жүгүртүүсү изилдөө мезгилинде 2,9 эсеге өсүп, 2020-жылы 537 271,4 млн сомду түздү [http://www.stat.kg] (2.5-сүрөт).

2.5 – сүрөт Республикалык бюджеттин кирешелеринин динамикасы жана дүң жана чекене соода, автомобилдерди жана мотоциклдерди ондоо обороту.

Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [http://www.stat.kg]

Дүң жана чекене сооданын, автомобилдерди жана мотоциклдерди оңдоонун обороту республикалык бюджеттин кирешесине тийгизген таасиринин регрессиялык анализинин натыйжалары корреляция коэффициенти $R = 0,992734$ болгондугун көрсөттү, бул дүң соода жүгүртүүнүн ортосундагы тике олуттуу байланышты көрсөтөт жана чекене соода, автомобилдерди жана мотоциклдерди ремонттоо жана республикалык бюджеттин кирешелеринин түздөн-түз байланыш көрсөтөт.

"Кыргыз Республикасында мамлекеттик финансылык контролду өркүндөтүүнүн көйгөйлөрү жана багыттары" деген үчүнчү бөлүмдө мамлекеттик финансылык контролду уюштуруу чөйрөсүндө орун алган кемчиликтер жана аларды чечүүнүн негизги багыттары талданат.

Бюджеттик процесстин программалык максаттуу бюджеттештирүүнүн принциптерине өтүү шартында жана бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугун камсыз кылууда мамлекеттик финансылык контролдун ролу жогорулап жатат. Маселе оң натыйжаларды билдирүү гана эмес, ошондой эле орун алган проблемаларды аныктоону, эффективдүү багытка буруу болуп эсептелет. Ошентип, республикада финансылык контроль системасын уюштуруунун абалын илимий талдоонун натыйжалары көргөзгөндөй, контролдун терс процесстеринде, анын жетишсиз натыйжалуулугун чагылдырылган системаны түзүүчү негизги үч көйгөйдү аныктоого болот. Биринчиден, «Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик жана муниципалдык финансылык контроль жөнүндө» бирдиктүү Мыйзамдын жоктугуна байланыштуу, ченемдик-укуктук актылар мамлекеттик башкаруу жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу тутумунда бюджеттик процессти финансылык контролдоонун бирдиктүү концепциясы менен байланыштырылган эмес. Экинчиден, ведомстволук жана ички контролдоо процессине көптөгөн эрежелер жана ыкмалар бар, бирок алар керектүү деңгээлде иштелген эмес. Үчүнчүдөн, тиешелүү контролдук функцияларга жана финансылык көзөмөл ыйгарым укуктарына ээ болгон көптөгөн борбордук жана аймактык бийлик органдары бар.

Бул көйгөйдүн маанилүүлүгүн эске алуу менен бюджеттик процессти уюштурууга болгон мамилени олуттуу өзгөртүү максатында Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 17-январындагы токтому кабыл алынды. Анын негизинде Программалык бюджеттештирүүнү мындан ары өркүндөтүү, бюджеттин кирешесин жана чыгашасын оптималдаштыруу, аларды аткаруу боюнча методика иштеп чыгуу жана бюджеттик чыгашалардын орто мөөнөттүү стратегиясы кабыл алынат. (КРнын Өкмөтүнүн веб-сайты).

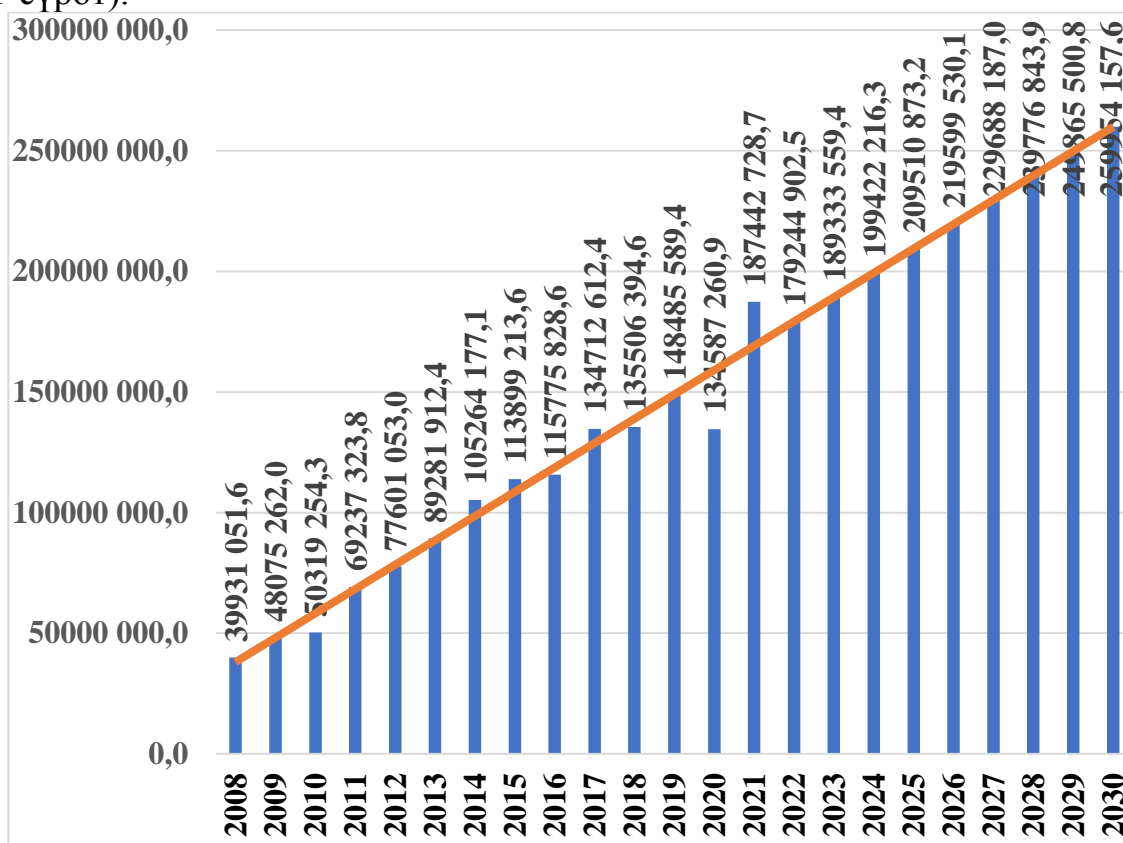
Ушуга ылайык, программалык бюджеттештирүүнүн алкагында бюджеттик каражаттарды, мамлекеттик жана муниципалдык менчикти эффективдүү гана эмес, ошондой эле натыйжасыз, максаттуу эмес пайдалануунун негизги критерийлерин жана индикаторлорун мыйзамдык-укуктук жактан аныктоо боюнча иштер аягына чыгуу талап кылынат. Бул милдетти санариптештирүү процессинде башкаруунун жаңы

технологияларын жигердүү колдонуу менен ишке ашат, ал чарбакер субъекттердин финансылык ишинин, бюджеттик процесстин ачыктыгын, айкындыгын камсыз кылат.

Ушуга байланыштуу мамлекеттик финансыны эффективдүү пайдалануу, башкаруу үчүн болжолдоо инструменттерин колдонуу өтө зарыл, ал үчүн биз 2030-жылга чейинки мезгилге республикалык бюджеттин кирешелеринин болжолун сунуштайбыз. Болжолдоо бюджетти эсептөө үчүн 2008-2021-жылдарга статистикалык көрсөткүчтөрдүн маалымат базасы кабыл алынып, корреляциялык анализдин негизинде.

Болжолдоо $y = 1E+07x + 3E+07$ сызыктуу функциясын аркалуу эсептелип, аппроксимациясынын R^2 ишеним мааниси 0,9892ге барабар болот. R^2 жакындоо ишеним мааниси 0,9892.

Ошондуктан 2030-жылга карата болжолдуу эсептөөлөр боюнча республикалык бюджеттин кирешелери 2021-жылдагы 187 442 728,7 миң сомдун ордуна 259 954 157,6 миң сомду түзөт же 38,7%га өсөт деп күтүүлүдө (3.1-сүрөт).

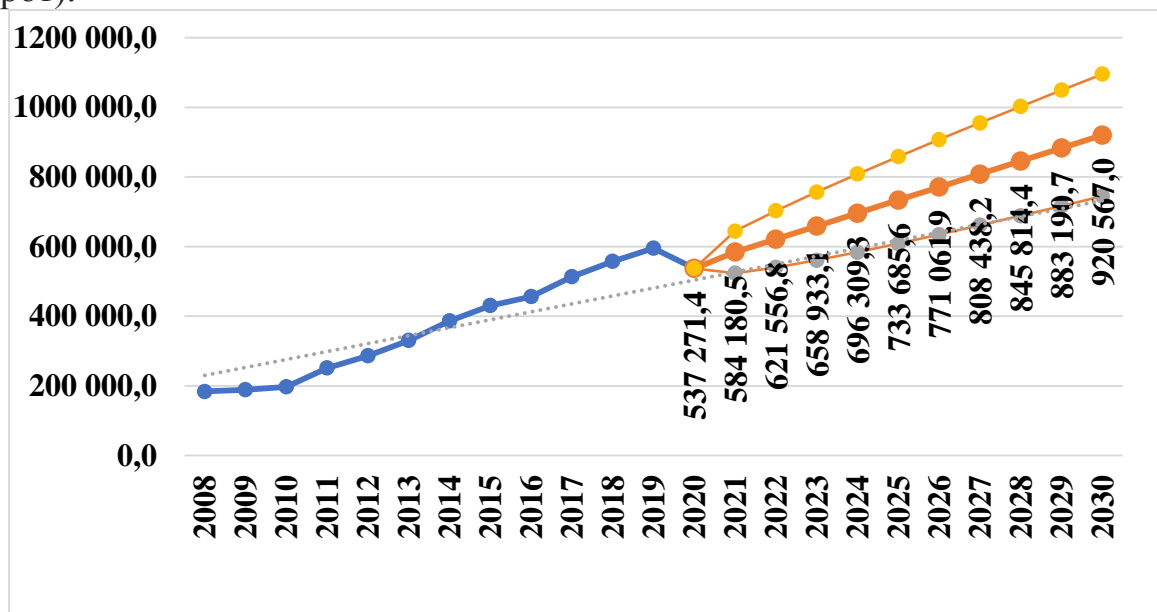
3.1 – сүрөт 2030-жылга чейинки мезгилге республикалык бюджеттин кирешелеринин болжолу, мин сом

Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [http://www.stat.kg]

Экинчи главада жүргүзүлгөн көп фактордуу корреляциялык-регрессиялык талдоо республикалык бюджеттин кирешелерине таасир этүүчү кыйла олуттуу факторлорду аныктаган. Бул фактор дүң жана чекене

соода жүгүртүү, автомобилдерди жана мотоциклдерди оңдоо жаатында мисал катары каралган.

Дүң жана чекене соода жүгүртүүнүн, автомобилдерди жана мотоциклдерди оңдоонун болжолдуу эсептөөлөрү 2020-жылдагы 537 271,4 млн сомдун ордуна 2030-жылы 920 567,1 млн сомду түзөрүн аныкталды (3.2 - сүрөт).

3.2 – сүрөт 2030-жылга чейинки мезгилге дүң жана чекене сооданын, автомобилдерди жана мотоциклдерди оңдоонун жүгүртүүсүнүн болжолдуу эсептөөлөрү, млн сом

Булак: автор тарабынан маалыматтар боюнча түзүлдү [http://www.stat.kg]

3.1 - таблицада 2030-жылга чейинки мезгилге карата дүң жана чекене соода жүгүртүүнүн, автомобилдерди жана мотоциклдерди оңдоонун болжолдуу көрсөткүчтөрү аз ыктымалдык менен жана жогорку ыктымалдык менен милдеттүү түрдө келтирилген.

КОРУТУНДУ

Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн натыйжасында төмөнкүдөй негизги жыйынтыктар чыгарылды.

1. Жүргүзүлүп жаткан административдик, финансылык жана бюджеттик реформалардын алкагында Кыргыз Республикасы үчүн рыноктук социалдык-экономикалык өнүгүүнүн объективдүү шарттарынын талаптарына жооп берген мамлекеттик финансылык контролдун бирдиктүү, натыйжалуу иштеп жаткан системасын түзүү актуалдуу болуп саналат.

2. Чет мамлекеттердин тажрыйбасын эске алуу менен, Лима Декларациясынын негизги жоболорун финансылык контролдун жетектөөчү принциптерин кабыл алуу, республикада мамлекеттик финансылык контроль системасынын иштеши үчүн адекваттуу уюштуруучулук-укуктук негиздер

түзүлдү деп эсептесе болот. Финансылык контроль институту дайыма жаңы мазмун менен толукталып, бюджеттик процесске интеграцияланууда, мамлекеттик каражаттардын жана ресурстардын үзгүлтүксүз чыгымдалышынын тиешелүү натыйжалуулугун камсыз кылууда.

3. Бирок илимий-практикалык талдоодо республикада тиешелүү жана жетиштүү эффективдүү мамлекеттик финансылык контролдун модели толук түзүлдү деп айтууга негиз жете элек, себеби анын иштеши программалык максаттуу бюджеттештирүүнүн принциптерине толук жооп берүү, бюджеттик чыгымдарды социалдык-экономикалык натыйжалуулукка жетишүү деңгээлине жетише элек.

4. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын бюджеттик процессинин алкагында мамлекеттик финансылык контролду уюштуруунун абалын талдоодо жана аудитти ишке ашырууда көйгөйлөр бардыгын, бюджеттик процессти реформалоо процесси ассиметриялуу экендигин, бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы финансылык каражаттарды сарп кылуунун натыйжалуулугун текшерүү механизмдери толук иштелип чыга электигин тастыктайт.

5. Диссертациялык изилдөөдө Эсеп палатасынын контролдук ишмердүүлүгүндө, жалпысынан, рыноктук финансы-экономикалык мамилелердин талаптарына жооп берген кыйла позитивдүү процесстер түзүлдү десе болот. Бирок финансылык контроль жана аудитордук жол-жоболор каржыны башкаруу системасын, бюджеттик каражаттарды керектөөчүлөрдүн финансылык жана бюджеттик тартибин начарлатып, бюджеттик процессти жана финансылык контроль системасын кандайдыр бир деңгээлде деформациялоодо.

6. Бюджеттик процессти финансылык контролдоону андан ары модернизациялоо натыйжалуу бюджетти түзүүгө түздөн-түз байланыштуу бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугуна аудиттин элементтерин колдонууну активдештирүү менен байланышкан. Бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугунун аудитинин негизги көрсөткүчтөрү болуп коомдун конкреттүү социалдык-экономикалык көйгөйлөрүн чечүүдө бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы инвестициялардын натыйжасында жетишүүгө мүмкүн болгон сандык жана сапаттык көрсөткүчтөр саналат.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Комплекстүү илимий жана практикалык изилдөөдө авторго бюджеттик процессти мамлекеттик финансылык контролдоо системасынын иштөөсүнүн теориялык жана практикалык аспектилерин жалпылоого, аны модернизациялоонун багыттарын аныктоого мүмкүнчүлүк жетти. Мамлекеттик финансы ресурстарын пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатуу максатында финансылык контролдун жана аудиттин механизмдерин өркүндөтүү боюнча конкреттуу иш-чаралар:

1. Изилдөө финансылык контролду уюштуруу системасында көйгөйлөр жана пайдаланылбаган потенциалдар бар экендигин көрсөттү, ошондуктан илимий-теориялык изилдөөлөрдү активдештирүү, финансылык контролду уюштуруунун абалын практикалык иш-чараларды жүргүзүү, аудитордук иш жүргүзүүнүн эффективтүү жана маанилүү багыттар сунуш кылынды.

2. Ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарга бюджеттик процесске программалык максаттуу бюджеттештирүүнүн элементтерин киргизүү боюнча жетиштүү деңгээлде илимий-практикалык, уюштуруучулук-укуктук чараларды кабыл алуу жана аткаруу зарыл. Ал бөлүнгөн финансылык ресурстарды максаттуу пайдалануунун мүнөзүн жөнгө салуучу, бюджеттик каражаттардын натыйжасыз чыгымдалышын кыскартууга көмөктөшөт жана чектөөлөрдү бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы каражаттарды сарптоо процессиндеги коррупциялык схемалар азаят.

3. Финансылык ресурстарды пайдалануунун натыйжалуулугун жана максаттуу мүнөзүн камсыз кылуунун маанилүү багыты катары бюджеттин чыгашаларынын натыйжалуулугун текшерүү потенциалын финансылык контролдоо практикасында пайдалануу керек. Финансылык контроль жана аудит чөйрөсүн жөнгө салуучу мыйзамдык базаны эффективдүү аудит багытында өркүндөтүү, финансылык контролдоо органдарынын ишинин натыйжалуу түзүмүн түзүү, компетенттүү, чынчыл жана квалификациялуу кадрларды тандоо аркылуу өркүндөтүү зарыл.

4. Лима декларациясынын концепциясынын негизги жоболорун финансылык контролдоо багыттарынын негизги жоболорун толугураак пайдалануу, Бюджеттик кодекске, “Эсептөө палатасы жөнүндө” Кыргыз Республикасынын тийиштүү мыйзамдарына контролдоо органдарынын ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыларга толуктоолорду киргизүү сунушталат.

5. Кабыл алынган мамлекеттик жана муниципалдык башкарууну санариптештирүү концепциясынын алкагында жаңы маалыматтык жана заманбап технологияларды колдонуу менен бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы чыгашаларды пайдалануу жана сарптоо боюнча бухгалтердик эсепти жана отчеттуулукту уюштурууга мамилени өзгөртүү азыркы мезгилдин талабы болуп эсептелет.

6. Мамлекеттик башкаруу жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосунда бюджеттик процесс чөйрөсүндөгү финансылык мамилелер системасын жана бюджеттер аралык мамилелерди жөнгө салуу үчүн «Мамлекеттик жана муниципалдык финансылык контроль жөнүндө» мыйзамды иштеп чыгуу жана кабыл алуу сунушталат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ИШТЕРДИН ТИЗМЕСИ

- 1. Имангазиева, О.У.** К проблеме вхождения Кыргызстана в таможенный союз [Текст] / О.У. Имангазиева, И.И. Искаков // Экономика жана финансы илимий-практикалык журналы, 2011. - 49-55-б.
- 2. Имангазиева, О.У.** О содержании государственного финансового контроля [Текст] / О.У. Имангазиева // Ж.Баласагын атындагы КУУнун 80 жылдыгына арналган илимий-практикалык конференциянын материалдар жыйнагы, 2012. - 11-14-б.
- 3. Имангазиева, О.У.** Из опыта организации финансового контроля в зарубежных странах [Текст] / О.У. Имангазиева // Эл аралык илимий-практикалык конференция: «Проблемы современной экономики: глобальный национальный и региональный контекст» экономика илимдеринин доктору, профессор А.А. Саякбаеванын 60 жылдыгына арналган, 2012. - 235-240-б.
- 4. Имангазиева, О.У.** К проблеме эффективности финансового контроля [Текст] / О.У. Имангазиева // Эл аралык илимий-практикалык конференция: «Проблемы и перспективы экономического развития Кыргызской Республики в современных условиях» Экономика илимдеринин доктору, профессор А.С. Сарыбаевадын 65 жылдыгына арналган, 2013. - 11-14-б.
- 5. Имангазиева, О.У.** О некоторых особенностях финансового контроля бюджетных учреждений [Текст] / О.У. Имангазиева // Борбордук Азиядагы бухгалтерлердин жана аудиторлордун Ысык-Кол форумунун кабарлары, 2018. - № 4-2 (23). - 155-160-б.
- 6. Имангазиева, О.У.** Роль финансового контроля при переходе к программному бюджетированию [Текст] / О.У. Имангазиева // Кыргыз-Россия Славян университетинин Жарчысы, 2021. - Т.21. №7. - 32-37-б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46442607>.
- 7. Имангазиева, О.У.** О некоторых аспектах организационно-правовых основ становления бюджетной системы Кыргызской Республики как объекта финансового контроля [Текст] / О.У. Имангазиева // К.И. Скрябина атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетинин Жарчысы, 2021. - №1 (55). - 175-182-б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46131113>.
- 8. Имангазиева, О.У.** Эволюция становления государственного финансового контроля в Кыргызской Республике [Текст] / О.У. Имангазиева // Общество, Чебоксары, 2021. - № 2-1 (21). - 63-67-б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46301013>.
- 9. Имангазиева, О.У.** Лимская декларация – основа построения государственного финансового контроля и аудита стран с рыночной экономикой [Текст] / О.У. Имангазиева // Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинин Жарчысы, 2021. - №1 (71). - 161-166-б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46336700>.
- 10. Имангазиева, О.У.** Основы становления института финансового контроля бюджетного процесса в Кыргызской Республики [Текст] / О.У.

Имангазиева // Актуальные вопросы современной экономики ООО «Институт развития образования и консалтинга», Махачкала, 2021. – №11. - 540-546-б. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47334855>.

11. Имангазиева О.У. Аудит эффективности бюджетных расходов – направление совершенствования государственного финансового контроля [Текст] / О.У. Имангазиева, И.И. Исаков // Актуальные вопросы современной экономики ООО «Институт развития образования и консалтинга», Махачкала, 2021. - №11. - 1058-1065-б. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47334919>.

12. Саякбаева, А.А., Имангазиева, О.У. О некоторых подходах к организации финансового контроля бюджетного процесса в рыночной экономике [Текст] / А.А. Саякбаева, О.У. Имангазиева // Борбордук Азиядагы бухгалтерлердин жана аудиторлордун Ысык-Кол форумунун кабарлары, 2021. - №3 (34). - 56-62-б. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48113358>

Имангазиева Оксана Узаковнанын 08.00.10 - финансы, акча жүгүртүү жана насыя адистиги боюнча «Кыргыз Республикасында бюджеттик процессти реформалоонун шартында мамлекеттик финансылык контролдун проблемалары» деген темада экономика илимдеринин кандидаты окмуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: бюджет, бюджеттик процесс, мамлекеттик финансылык контрол, аудит, салыктар, Эсептөө палатасы, бюджеттик кодекс, эффективтүүлүктүн аудити, программалык максаттуу бюджет.

Изилдөөнүн объектиси болуп КРнын бюджеттик процессине мамлекеттик финансылык контроль системасы саналат.

Изилдөөнүн предмети болуп бюджеттик процесстин мамлекеттик финансылык контролду ишке ашыруудагы экономикалык жана финансылык мамилелер системасы.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери – бюджеттик процессти реформалоодо мамлекеттик финансылык контролду жана аудитти ишке ашыруунун теориялык жана практикалык аспектилери талдоо.

Изилдөөнүн методдору: анализ жана синтез, салыштырма, графикалык жана таблицалык катарларды куруу.

Алынган натыйжалар жана алардын жанылыгы мамлекеттик финансылык контролдун теориялык жана практикалык аспектилери изилденип, аны финансылык-экономикалык категория катары аныктамасы такталды; мамлекеттик башкаруунун жана финансылык контролдоонун негизги объектиси катары финансы-бюджет системасы; республикада мамлекеттик финансылык контролдун калыптануу, өнүктүрүү процессине баа берилди, көйгөйлөр аныкталды; программалык максаттуу бюджеттештирүүнүн негизги принциптери каралып, аларды колдоонун зарылдыгы негизделди; мамлекеттик финансылык контроль системасын өнүктүрүүнүн багыты катары бюджеттик чыгашалардын натыйжалуулугун механизмдерин өркүндөтүү боюнча чаралар сунушталды.

Пайдалануунун даражасы: Диссертациянын материалдары Ж. Баласыгын атындагы улуттук университетте, К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл университетинде «Финансы», «Мамлекеттик финансылык контроль», сабактарын өтүүдө, ЭПнын иш-аракетин жакшыртуу багытында сунуштар берилген.

Колдонуу чөйрөсү: изилдөөнүн натыйжалары мамлекеттик финансылык контроль системасында, укуктук актыларга толуктоолорду негиздөөдө, окуу-методикалык комплекстерин иш программаларын иштеп чыгууда, мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу программаларын ишке ашырууда пайдаланса болот.

РЕЗЮМЕ

диссертации Имангазиевой Оксаны Узаковны на тему: «Проблемы государственного финансового контроля в условиях реформирования бюджетного процесса в Кыргызской Республике» на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.10 - финансы, денежное обращение и кредит

Ключевые слова: бюджет, бюджетный процесс, государственный финансовый контроль, аудит, налоги, Счетная палата, бюджетный кодекс, аудит эффективности, программно-целевой бюджет.

Объектом исследования является система государственного бюджета и финансовый контроль бюджетного процесса Кыргызской Республики.

Предмет исследования: экономические и финансовые отношения в процессе использования бюджетных и внебюджетных средств государства.

Цель и задачи исследования: осмысление теоретических подходов и практических аспектов государственного финансового контроля в условиях реформирования бюджетного процесса.

Методы исследования: анализ и синтез, системный и ситуационный подходы, сравнение и сопоставление построение графических и табличных рядов, корреляционно-регрессионный метод, прогнозирование.

Полученные результаты и их новизна: Обобщены теоретические и практические аспекты государственного финансового контроля с уточнением авторской трактовки как системы экономических отношений; осуществлен корреляционно-регрессионный анализ, дана оценка процессу формирования, развития государственного финансового контроля и аудита в современном Кыргызстане, выявлены существующие проблемы; обоснована необходимость активного внедрения принципов программно-целевого бюджетирования, аргументированы современные требования к контролю за использованием государственных, муниципальных финансовых ресурсов путем активизации деятельности органов финансового контроля; предложены меры по совершенствованию механизмов аудита эффективности и результативности бюджетных расходов как направление развития системы государственного финансового контроля.

Степень использования: Материалы диссертации апробированы в КНУ им. Ж. Баласагына, ИГУ им. К. Тыныстанова в процессе преподавания дисциплин «Финансы», «Государственный финансовый контроль», «Бюджетная система Кыргызской Республики».

Область применения: теоретические положения и результаты исследования могут быть использованы при обосновании дополнений в нормативные правовые акты, регулирующие систему государственного финансового контроля, в процессе повышения квалификации органов контроля.

SUMMARY

Imangazieva Oksana Uzakovna dissertation on the topic: "Problems of state financial control in the context of reforming the budget process in the Kyrgyz Republic" for the degree of a Candidate of economic sciences in the specialty 08.00.10 - finance, money circulation and credit

Keywords: budget, budget process, state financial control, audit, taxes, Accounts Chamber, budget code, performance audit, target program budget.

The object of the study research is the system of state financial control of the budgetary process in the Kyrgyz Republic.

The subject of study: economic and financial relations in the process of using budgetary and extrabudgetary funds of the state.

The purpose and objectives of the study: understanding the theoretical approaches and practical aspects of state financial control in the context of reforming the budget process.

Research methods: analysis and synthesis, systems and situational approaches, comparison and construction of graphical and tabular series, correlation-regression method.

The results obtained and their novelty:

Theoretical practical aspects of state financial control are generalized with the clarification of the author's interpretation as a system of economic relations; analyzed the process of formation and development of the financial and budgetary system of the republic as an object of state control and management, development of state financial control and audit in modern Kyrgyzstan, existing problems identified; justified the need for active implementation of the principles of program-targeted budgeting; argued modern requirements for control over the use of state, municipal financial resources by enhancing the activities of financial control bodies; proposed measures to improve the mechanisms for auditing the effectiveness and efficiency of budget expenditures as a direction for the development of the state financial control system.

Degree of use: The dissertation materials were tested at the KNU named after J. Balasagyn, ISU named after K.Tynystanov in the process of teaching and studying the disciplines "State financial control", "Finance", as well as the practical results were accepted by the Accounts Chamber of the republic.

Application area: theoretical provisions and results of the study can be used to justify additions to the regulatory legal acts regulating the system of state financial control, in the process of improving the qualifications of control bodies.